

Les Rites de Passage

Arnold van GENNEP

5. Gimimas ir vaikystė

Kai kurie iš ankstesniame skyriuje aptartų ritualų yra susiję nebe tik su motina, bet ir su vaiku. Tautos, kuriose nėščia moteris laikoma nešvaria, šis nešvarumas paprastai perkeliamas ir vaikui, kuris dėl to tampa apgaubtas atitinkamais tabu ir kurio pirmasis pereinamasis periodas sutampa su paskutiniuotu motinos pėrėjimu prieš jos *socialinį sugrįžimą po gimdymo*. Įvairūs ritualai, skirti apsaugoti nuo blogos akies, užkratų, ligų, visokių piktų dvasių ir t.t., tinka drauge motinai ir vaikui, o kai jie taikomi vien vaikui, vis tiek žymiau nesiskiria nuo kitų tos pat rūšies praktikų.

Naujagimiui skirtas apeigas vėlgi sudaro atskyrimo, perėjimo ir įjungimo ritualų seka. Dalį šių praktikų patenkinamai paaiškina pažiūra, Doutté užtikta tarp Maroko rahūnų, kuri iš tikrųjų gali būti paplitusi daug plačiau nei atrodo iš pirmo žvilgsnio: naujagimis ne tik laikomas „šventu“, bet tikima, kad apskritai „jis gali gimti tik tada, kai užsitikrina visų, su tuo susijusių, palankumą“. ¹ Šis teiginys išreiškia gynybinę nuostatą, panašią į tą, kokios grupė laikosi svetimojo atžvilgiu.

Be to, vaikas, kaip ir svetimas, pirmiausia turi būti atskirtas nuo jo ankstesnės aplinkos, kuri šiuo atveju yra tiesiog jo motina. Man atrodo, jog kaip tik dėl šio reikalavimo vaikas keletui pirmųjų dienų yra perduodamas kitos moters priežiūrai – paprotys, niekaip nesusijęs su laiku, reikalingu pienui atsirasti. Lemiamą atskyrimą išreiškia bambagyslės nukirtimas (mediniu peiliu, akmeniu ir t.t.) bei ritualai, atliekami su nukirstąja dalimi, kuri po daugiau ar mažiau dienų būtų nudžiūvusi ir nukritusi savaiame. ²

Kartais įrankiai, kuriais nukertama bambagyslė, priklauso rykams, siejamiems tik su viena kuria iš lyčių. Pendžabe, jei vaikas berniukas, bambagyslė nupjaunama peiliu arba šventąja gija *janiū*, priklausančiais kuriam nors vyresnio amžiaus šeimos vyrui, o tarp Arizonos hopių (oraibi) ji nukertama strėle. Jei vaikas – mergaitė, tai Pendžabe tam tikslui panaudojama verpstė, o hopiai tai atlieka pagaliuku, kuriuo piestoje grūdami grūdai. ³ Pats tokio įrankio parinki-

mas šiose tautose aiškiai nustato vaiko lytį. Tas pat ir Samojoje. ⁴ Bambagyslės nukirtimas dažnai tampa dingstimi šeimos šventėms bei iškilmėms, ir tokiais atvejais ritualas jau yra ne tik individualus, bet ir aiškiai kolektyvinis.

Su pačia bambagysle elgiamasi labai įvairiai: kartais ją, kartu su nukirptais plaukais arba nagais, turi saugoti pats vaikas, jeigu nori išvengti savo asmenybės nuostolio bei užsitikrinti, kad šios ataugos nepateks į kieno nors kito rankas. O kartais ji pavedama saugoti artimiesiems – arba norint apsaugoti vaiko asmenybę (ryšium su tikėjimu išorine siela), arba palaikyti gyvą vaiko ryšį su šeima, kuri kaip tik simbolizuoja jo bambagyslė. Kitais atvejais bambagyslė arba pakasama kokioje nors nuošalioje, niekam nežinomoje vietoje, arba po slenksčiu, arba po gyvenamąja patalpa. Pastaraisiais atvejais aš linkęs išvelgti tiesioginį asimiliavimo į giminaičių grupę ritualą. Su placenta ir apipjaustymo metu nupjauta odele elgiamasi panašiai, nors iš tautos į tautą skirtingai. Abi šiodvi operacijos žymi atskyrimą, kuri reikia kompensuoti bent jau laikinomis atsargumo priemonėmis.

Anglų bei vokiečių mokyklos pabrėžia, jog kai kurie iš atliekamų ritualų yra simpatinės prigimties ir skirti pripratinti vaiką stropiau puoselėti savo gyvybines galias, jėgą, įgūdžius. Tačiau kiti akivaizdžiai yra atskyrimo ritualai – atskyrimo nuo ikilytinio gyvenimo arba nuo gyvenimo prieš įsijungiant į žmonių bendruomenę – ir įjungimo ritualai – įjungimo į lyčių bendruomenę bei į šeimą arba (platesnė) šeimyną, klaną ar gentį. Nors tokie ritualai kaip vaiko pirmasis maudymas, galvos ištrinkimas, įtrinimas turi higienos paskirtį, tuo pat metu jie, regis, yra ir simbolinio apsi-valymo ritualai ir priklauso atskyrimo nuo motinos ritualų kategorijai. Jiems priklauso ir vaiko pervedimas per, pro ar po kuo nors, ir paguldymas ant žemės, nors štai Dietrichas pastarąjį laikė įjungimo ritualu, kurio metu vaikas suvedamas su Motina Žeme. ⁵

Kai kurie iš Dietricho paminėtų ritualų iš tikrųjų susiję su žeme, ir nepaisant to, tai vis dėlto atskyrimo ritualai. ⁶ Taigi pavadinimas *kourotrophos* turi būti suprantamas pažodžiui: žemė yra dar negimusių vaikų

namai – ir ne simboliškai, kaip motina, bet fiziškai, kaip kad ji yra mirusiųjų namai.⁷ Užtat esama tam tikrų panašumų tarp gimtųjų ir laidotuvių ritualų. Jei vaikas miršta dar neatlikus jo įjungimo į gyvųjų pasaulį ritualo ir todėl yra palaidojamas žemėje, užuot kremuotas, taip daroma, mano nuomone, siekiant jį sugrąžinti į jo kilmės vietą. Dietrichas pateikia vokiečių tikėjimų (o identiškų jiems esama ir Australijoje bei Afrikoje), pagal kuriuos, gimti pasirengusios sielos („sielą“ čia suprantant plačiausia prasme) gyvena po žeme arba uolose. Įvairiose tautose tikima sielas gyvenant medžiuose, krūmuose, gėlėse, daržovėse, miške ir t.t.⁸ Įsivaizdavimas dar negimusius vaikus gyvenus versmėse, šaltiniuose, ežeruose bei tekančiame vandeny irgi paplitęs.⁹

Taigi visus ritualus, skirtus pagelbėti vaikui, įžengusiam į liminalinį (pereinamąjį) periodą, aš laikau pėrėjimo ritualais. Šis periodas trunka, destis tauta, nuo dviejų ligi daugiau nei keturiasdešimties dienų.

Ten, kur tikima sielų transmigracija bei reinkarnacija, ritualai, skirti naujagimiui atskirti nuo mirusiųjų pasaulio ir įjungti į gyvųjų visuomenę ar apibrėžtą jų grupę, kur kas sistemiškesni nei kitur. Būtent taip yra tarp aruntų, kaitišių, varamungų bei kitų centrinės Australijos grupių.¹⁰ Tarp či Gvinėjos įlankoje naujagimiui rodomi įvairūs daiktai, priklausę mirusiems šeimos nariams, o jo pasirinkimas sutapatina jį su vienu iš jo protėvių, ir šio ritualo pakanka įjungti jį į šeimą.¹¹

Reinkarnacijos idėja dažniausiai sugyvena su kai kuriais kitais tikėjimais. Aina liminalinį periodą, trunkantį keletą dienų po gimimo, kuri turi išbūti motina, tėvas ir vaikas, paaiškina taip: motina vaikui suteikia kūną, o tėvas – sielą, tačiau tai įvyksta tik palaiptui; kūnas įgyjamas nėštumo metu, o siela per dvylika dienų po gimimo, iš kurių pirmąsias šešias tėvas praleidžia savo draugo, o likusias savo paties palapinėje; tik dvyliką dieną vaikas tampa autonomišku individu.¹² Šis paaiškinimas gali būti atsiradęs *post factum*, tačiau gali būti ir taip – ir man tai atrodo panašiau į tiesą, – jog dalis naujagimio atskyrimo bei apsaugos ritualų kaip tik remiasi prielaida, kad vaikas, prieš tapdamas tikru individu, turi bent keletą dienų pagyventi.

Ritualai, kuriuose kas nors nupjaunama, nukertama ar nukerpama – ypač pirmasis plaukų kirpimas, galvos nuskutimas, taip pat pirmojo ap rengimo ritualas, – paprastai yra atskyrimo ritualai. Vardo suteikimas, ritualinis žindymas, pirmasis dantis, krikštas ir t.t. – tai vis įjungimo ritualai, kurie, pasak Rytų Afrikos jao genties pateikėjo, „įveda vaiką į pasau-

lį“¹³ arba, kaip kad sako Bakarango (britų Šiaurės Borneo) dajakai, „nuleidžia vaiką į pasaulį“ tarsi luotą ant vandens.¹⁴

Vaiko atskyrimo ritualo pavyzdys gali būti tokios hindų apeigos.¹⁵ Recituojamas himnas, o jo pabaigoje vaikui užrišamas talismanas iš *pūtudru* (sakingo medžio rūšis) tariant: „Priimk šį nemirtingumo seitą... Suteikiu tau kvapą ir gyvybę; nesiartink prie tamsiųjų šešėlių; lik saugus; ženk pirmyn į gyvųjų šviesą“ ir t.t. Ritualas atliekamas dešimtą dieną, paskutinę motinos gimtųjų dieną. Vaikui duodami du vardai – paprastas, kuriuo jis įvedamas tarp gyvųjų apskritai, ir kitas, kuri žino tik šeimos nariai. Trečios pilnatis trečią dieną tam tikru ritualu, kuri manau esant kosminiu įvedimu, tėvas pristato vaiką mėnuliui. Pirmasis išnešimas iš namų (ketvirtą mėnesį) ir pirmasis maitinimas maistu (šeštą mėnesį) irgi palydimi apeigomis. Pirmaisiais metais atliekamos pirmojo plaukų apkirpimo apeigos; kadangi kiekviena šeima turi savitą šukuoseną, pagal kurią atpažįstami jos nariai ir kuri suteikiama vaikui, tai šis ritualas, nors iš prigimties atskyrimo,¹⁶ kartu yra įjungimo į šeimą ritualas. Vaikystė trunka ligi bus atliktos (aštuntaisiais, dešimtaisiais arba dvyliktaisiais metais) svarbios apeigos, vadinamos „įvedimas į mokyklą“, žyminčios jaunystės pradžia.

Šiuolaikiniame Pendžabe motinos ir jos vaiko pereinamasis periodas (nešvarumo tarpsnis) brahmanams trunka dešimt dienų, kšatrijams dvylika, penkiolika vaišams ir trisdešimt šudroms – tuo ilgiau, kuo mažiau švaria laikoma kasta. Tačiau išeiti iš namų galima tik po keturiasdešimties dienų, kurių metu motina su vaiku dalyvauja keletoje apeigų (svarbiausia jų – maudymasis), kurių tikslas aiškiai yra palaiptinė motinos reintegracija į jos šeimą, lyties grupę ir visuomenę. Vaikas įtraukiamas į šeimą jam suteikiant vardą, praduriant ausis ir pirmąsyk apkerpant plaukus maždaug tarp pusantų ir ketverių metų amžiaus. Pendžabo musulmonų ritualas „adžydzha“ (*ajjja*) patyrė hindų įtaką, bet kaip įjungimo į tikinčiųjų bendruomenę ritualas jis čia atrodo svarbesnis nei kitiems musulmonams.

Vaikystės apeigas Minhojuje¹⁷ galima nusakyti maždaug taip: abiejų lyčių kinų vaikus ligi šešiolikos metų globoja tam tikra dievybė, vadinama „Motina“, o apeigos berniukams ir mergaitėms vienodos, nors mergaitės socialiai mažiau gerbiamos nei berniukai.¹⁸ Trijų dienų vaikas pirmąsyk nuprausiamas; atliekami aukojimai „Motinai“; giminėms ir draugams išsiuntinėjamos vaišės bei dovanos. Po maudynių prasideda apeiga, kurios metu vaiko riešai surišami raudonu medvilniniu kaspiniu, ant kurio prikabinta senovinių monetų bei miniatiūrinių sidabrinių žaisliukų; kaspinas

būna dviejų pėdų ilgio, todėl riešai surišami maždaug per pėdą vienas nuo kito. Kaspinas nuimamas keturiolikta dieną ir kartais pakeičiamas panašaus raudono kaspino apyrankėmis, dėvimomis ligi kelių mėnesių ar net metų. Kinų aiškinimu, šis ritualas vaiką daro klusniu. Trečią dieną ant kambario durų dar pakabinamas tam tikras ženklas, skirtas apsaugoti vaiką nuo neigiamų įtakų; asmenys, kurie nėra pernelyg artimi šiai šeimai, jį supranta kaip prašymą į kambarį neiti. Ženklą sudaro ant raudono popierėlio užrašytos dvi kinų raidės ir ryšulėlis:

Ryšulėlį sudaro du tokie vaisiai, pilni sėklelių, naudojami gaminant į muilą panašią medžiagą; tam tikro švendro, naudojamo kaip dagtis, šerdis; dvi valgomosios lazdelės; vienas arba du svogūnai; du gabalėliai medžio anglies; po kuokštelį katės ir šuns kailio. Ant lovos krašto juosmeniu žemyn pakabinamos tėvo kelnės. Ant jų prisegamas raudonas popierėlis su užrašytais ant jo keturiais žodžiais, kurie visas neigiamas įtakas nuo kūdikio turi nukreipti į kelnes. Katės ir šuns kailio kuokšteliai ryšulėlyje ant durų turi nukreipti aplinkinių kačių bei šunų keliamą triukšmą, kad jis kūdikio neišgąsdintų. Angliukai vaiką turi padaryti narsų ir gyvą. Svogūnai – gudrų ir sumanų. Švendro šerdis – suteikti laimę ir sėkmę gyvenime. Du vaisiai – padėti jam būti valyvu ir dailiu.¹⁹

Keturiolikta dieną ryšulėlis bei kelnės nuimami ir padėkojama „Motinai“. Baigiantis mėnesiui, motina su vaiku pirmąsyk palieka kambarį, ir kirpėjas ar kuris nors iš šeimos narių priešais „Motinai“ bei protėviams skirtas lenteles su jų vardais pirmąsyk nuskuta vaikui galvelę.

Tuomet giminės ir draugai pakviečiami į šventę, ir ateidami atneša dovanų (paprastai dvidešimt išmargintų anties kiaušinių ir saldumynų, irgi išdabintų ornamentais bei gėlių piešiniais, taip pat kokių nors laimę lemiančių daiktų; baltos spalvos piešiniai draudžiami, nes balta yra gedulo spalva). Reikšmingą vaidmenį atlieka senelė iš motinos pusės. Antrą ir trečią mėnesius tėvai, atsakydami į dovanas, gautas per gimtuves bei pirmojo mėnesio pabaigoje, dovanoja dovanas draugams bei giminaičiams. Ketvirtą mėnesį senelė iš motinos pusės įvairiomis dovanomis dėkoja „Motinai“; šeima ir svečiai kartu valgo; po to vaikas iškilmingai pirmąsyk užkeliamas ant kėdės ir pirmąsyk gauna mėsiško maisto.

Baigiantis metams, senelė iš motinos pusės, kuri teoriškai padengia visas šventės išlaidas, vėl atlieka aukojimus „Motinai“; iškeliamos šeimos vaišės; prieš vaiką padedama keletas žaislų, vaizduojančių įvairių

užsiėmimų įrankius, ir tas, kurį jis paima pirmą, laikomas jo būsimo būdo, profesijos bei socialinio statuso ženklu. Vaikas aktyviai dalyvauja visuose ritualuose, atliekamuose priešais „Motiną“ ar protėvius – jis išprovokuojamas judinti rankas ir t.t. Per kiekvieną gimtadienį ligi šešioliktojo, kurio metu atliekamos „atsisveikinimo su vaikyste“ apeigos, išreiškiama padėka priešais protėvių lenteles bei „Motinai“. Vaikui pradėjus vaikščioti, iš už nugaros prie jo prisitartina kuris nors iš šeimos narių su dideliu virtuviniu peiliu rankoje ir suvaidina tarsi perpjautų kažką jam tarp kojų; tai „kojų raiščių nupjovimo“ apeiga, skirta palengvinti jam mokymąsi vaikščioti.

Kasmet ar bent kas antrais, kas trečiais metais, o ligos atveju ir po keliskart į metus ar net kas mėnesį (dažnis tarp šeimų skiriasi), atliekamas „ėjimo pro duris“ ritualas – ligi pat „atsisveikinimo su vaikyste“ apeigų. Iš ryto į namus pakviečiami keli daoistų šventikai, iš kelių viena ant kitos sudėtų lentelių jie padaro aukurą ir pridėda ant jo visokio maisto, žvakių, dievų atvaizdų ir t.t. Skambant muzikai ir atitinkamiems šūksniams, jie kviečia reikiamas dievybes, visų pirma „Motiną“ bei vaikus globojančias deives, ateiti ir paragauti aukų. Kambario priešaky, kaip sakoma, „priešais dangų“, jie pastato stalą su ritualiniais indais (ir t.t.) ir supila septynias krūveles ryžių, reiškiančių Didžiuosius Grįžulo ratus; tuomet įžiebta šviesas ir atlieka įprastą „dangaus ženklo pagarbinimo“ ritualą. Artėjant nakčiai, kambario vidury pastatomos durys. Jos padaromos iš bambuko, apvynioto raudonu ir baltu popieriumi ir būna apie septynių pėdų aukščio bei nuo dviejų su puse ligi trijų pėdų pločio. Baldai kambario vidury sustumdomi taip, kad po jų galima būtų laisvai judėti, neieškant, kur pastatyti koją.

Vienoje rankoje laikydamas varpelį ir varpeliais papuoštą kardą, o kitoje ragą, šventikas taria užkeikimus. Čia jis įsamenina „Motiną“, nugenančią nuo vaikų šalin piktaşias jėgas. Šeimos tėvas sušaukia visus vaikus krūvon, pats ant rankų laikydamas dar nemokantį vaikščioti arba sergantį vaiką. Visi kiti vaikai laiko po degančią žvakę. Šventikas, pūsdamas ragą, lėtai praeina pro pastatytas duris, o jam iš paskos vienas po kito – ir tėvas su vaikais. Kiti šventikai muša šventus būgnus ir t.t. Procesiją vedantis šventikas mojuoja kardu arba rykšte, tarsi kapodamas kažką nematoma. Tada durys paeiliui pernešamos į visus keturis kambario kampus, ir procesija tokiu pat būdu kaskart pro jas vis praeina, kol galiausiai vėl sugrįžta į vidurį. Tada durys išardomos ir sudeginamos kieme arba gatvėje. Kiekvienoms tokioms apeigoms pagaminama medinė statulėlė, vaizduojanti vaiką, dėl kurio jos atliekamos,

ir saugoma, paprastai prie „Motinos“ atvaizdo miegamajame, kol vaikas sulaukia šešiolikos. Jei vaikas miršta nesulaukęs šešiolikos, ji palaidojama kartu su juo; jei sunkiai susergera, išnešama pro duris. Tokiu atveju vaikas, dėl kurio atliekamos apeigos, taip pat kiti sergantys vaikai, taip pat visi kiti šeimos vaikai, įskaitant pusbrolius bei pusseseres ir visus, kam tik pasitaikė tuo metu būti namuose, irgi turi praeiti pro tas pačias duris.

Žinoma, visą šią apeigą galima interpretuoti kaip blogio nuginimą – ritualą, plačiai žinomą būtent „praėjimo po kuo nors ar per ką nors“ pavidalu. Negana to, jis yra animistinis, kaip bene visi daoizmo ritualai. Šiaip ar taip, objektas, po kuriuo vaikai praeina, yra portalas, tad atsižvelgus į plačiai žinomą portalų šventumą visuose Tolimuosiuose Rytuose (juoba ryšium su aukščiau aptartomis vartų funkcijomis Afrikoje), ritualas man atrodo turįs tiesioginę prasmę: vaikai tolydžio pereina iš grasos pasaulio į palankų ar bent neutralų. Šešis pakartota apeiga, duris perkeliant iš vidurio į keturis kampus ir paskui vėl atgal į vidurį, visą kambarį paverčia vaikams saugia aplinka. Tokią interpretaciją – kad dalis apeigos yra perėjimo ritualas – patvirtina ir tai, kad vaiko brandos metu, sulaukus šešiolikos, jis atliekamas daug iškilmingiau. Priešingai, „dangaus ženklų“ – arba žvaigždynų, susijusių su gyvenimu ir mirtimi – pagarbinimo apeigos ligoniams atliekamos nepriklausomai nuo jų amžiaus.²⁰

Palikdamas nuošaly su mokykla susijusias šventes (mokyklos pradėjimo, Konfucijaus pagerbimo, skirtas pažangai mokantis ir t.t.), einu iškart prie „atsisveikinimo su vaikyste“ apeigų. „Jos labai panašios į praėjimą pro duris, tik išpūdingesnės ir teatrališkesnės“.²¹ Manoma, kad būtent šešiolikos berniukas atsisveikina su vaikyste ir tampa jaunuoliu, o mergaitė tampa mergina.²² Apeigas atlikus, vaikų deivė „Motina“ liaujasi juos globojusi, ir jaunieji žmonės tampa priklausomi nuo dievų apskritai. Štai kodėl kalbama apeiga dažnai vadinama „padėka Motinai“.

Doolittle'is teigia, jog būtent šešiolikos iš tikrųjų prasideda „brandos amžius“, nors ši apeiga gali būti atlikta ir anksčiau, jei vaikui tenka netrukus susituokti, arba atidėta vėlesniam laikui dėl skurdo ar kitų priežasčių. Ritualo esmė ta pati – praėjimas pro imituotas duris. Galima manyti, kad arba vaikystė, kaip kokia apčiuopiama ypatybė (nelyginant liga), permėtama durims ir taip sunaikinama, arba – ir aš palaikau būtent tokią interpretaciją – durys tėra riba tarp dviejų gyvenimo tarpsnių, taigi praeidamas pro jas žmogus palieka vaikystės pasaulį ir įžengia į suaugusiųjų pasaulį. Rituale panaudoto objekto sunaikinimą galima

paaikškinti tuo, kad šventenybe galima pasinaudoti tik vieną kartą (tai paliudyta Australijoje,²³ Pietų Amerikoje²⁴ ir kitur); vos tik apeiga pasibaigė, ji turi būti sunaikinta (o tai centrinė aukojimo idėja) arba pašalinta kaip netekusi galių, ir kiekvienai naujai apeigai reikia naujų šventenybių – papuošalų, apdarų ar žodinių ritualų.²⁵ Pagaliau reikia pažymėti ir tai, kad Kinijoje kiekvienas gimtadienis, ypač tie dešimt, kurie eina po penkioliktojo, yra proga apeigoms, kurios kartu žymi ir perėjimą iš vieno periodo į kitą.²⁶

Toliau aprašyti durų ritualai, atliekami Blidoje:

Septintą dieną vaikui gimus pribuvėja aprenkia jį ir iškelia ant rankų. Ant suvystytos kūdikio krūtinės padedamas apvalus veidrodis, ant jo – verpstė iš tų namų, skudurėlis su indigo dažais ir žiupsnis druskos – daiktai, dažnai naudojami maginėse operacijose. Pribuvėja neša kūdikį su visais reikmenimis prie durų ir septynis kartus pasupa jį virš slenksčio „mdžira“ (*mdjira*). Taip ji daro prie kiekvienų durų, ypač prie išvietės, kuri dažnai būna vestibulyje, ir galiausiai prie lauko durų iš vidaus pusės. Ši septintoji diena vadinama vaiko atėjimo diena (*yatem khurūj al-mazyād*). Argi ne akivaizdu, kad ši apeiga, atliekama prieš vaikui paliekant motinos kambarį, yra skirta pristatyti jį namų dvasioms, ypač toms, kurios rūpinasi angomis ir išėjimais, kad jos būtų jam palankios?²⁷

Kinų apeigas paminėjau detaliau dėl to, kad jos atskleidžia ritualų, tolydžio pervedančių asmenį nuo gimimo prie brandos, eilės tvarką visuomenėse, kuriose nėra formalių amžiaus tarpsnių. Periodas, trunkantis nuo gimimo ligi brandos, arba ligi iniciacijos, dalijamas į laikotarpius, kurių skaičius ir ilgumas skirtingose tautose įvairuoja. Antai tarp pietų bantų periodui nuo pirmųjų ligi antrųjų dantų priklauso: 1) ritualai prieš prasikalant pirmiesiems dantis; 2) pereinamasis laikotarpis tarp pirmųjų ir antrųjų dantų; 3) šio laikotarpio pradžioje motina slapta miške sudegina patiesalą, ant kurio kartu su vaiku miegodavo, nes vaikas nuo šiol laikomas „išmokęs pats miegoti“; 4) pamokymų laikotarpis, kurio metu berniukui aiškina, kad jis turįs nebesėdėti kartu moterimis, ir žiūri, kad jis nesužinotų jų slaptosios kalbos; nuo šiol jis būna tik kartu su kitais savo amžiaus ar vyresniais berniukais, ir netgi jo tėvui įėjus, turi palikti trobelę. Laikotarpis nuo pirmųjų ligi antrųjų dantų metu apie lytinius santykius vaikui dar nepasakojama; tačiau vos ima kaltis antrieji dantys, jis pradedamas sistemingai jį mokyti. Tuo metu baigiamos atlikti įvairios maginės operacijos, ir tada jį jau galima imti į darbus laukuose.²⁸ Žodžiu, antrųjų dantų pasirodymas pietų

bantų gentyse žymi visišką perversmą vaiko gyvenime, kitur – mažesni. Jis išvedamas iš moterų bei vaikų grupės, bet jaunuolių grupėn bus įvestas tik per iniciacijos apeigas, o į subrendusių vyrų grupę – tik per vestuvių apeigas. (Dėl kitų ritualų nukreipsiu skaitytoją į gausias šioje knygoje minimas monografijas.)

Bendrais bruožais, vaikystės ritualams priklauso: bambagyslės nupjovimas, šlakstymai ir maudymai, veiksmai su nupjautąja bambagyslės dalimi, vardo suteikimas, pirmasis plaukų kirpimas, pirmasis valgymas kartu su šeima, pirmasis dantis, pirmieji žingsniai, pirmasis išnešimas iš namų, apipjaustymas, pirmasis ap rengimas lytį atitinkančiais rūbeliais ir t.t. Apie apipjaustymą kalbėsiu sekančiame skyriuje, o šiam kartui dar tiks tarti keletą žodžių apie vardo suteikimą ir krikštą.

Vardo suteikimo ritualai savaime būtų verti monografijos. Nors daug syk tyrinėti,²⁹ mano supratimu, jie taip ir nebuvo išnagrinėti pakankamai detalai ir jiems tinkamu požiūriu. Suteikiant vaikui vardą, jis kartu ir individualizuojamas, ir socializuojamas. Jis gali būti įjungiamas į visą bendruomenę – tokiu atveju šventėje dalyvauja visa gyvenvietė; taip dažniausiai daroma, kai vaikas vyriškos lyties, ypač – jei vado sūnus. Arba jis gali būti įjungiamas į apibrėžtą grupę, kaip kad šeima kartu su abiem protėvių eilėmis, šeima tik pagal tėvo liniją arba tik pagal motinos liniją. Detalūs variantai nesuskaičiuojami. Kartais vaikui suteikiamas tik rūšinis vardas, pažymintis jį tik esant berniuką arba mergaitę, pagal eilę trečią arba septintą vaiką. Arba jam gali būti suteiktas vieno iš jo protėvių pagal vieną arba kitą liniją vardas. Arba jam leidžiama vardą pasirinkti pačiam. Arba jis keičia vardą su kiekvienu vaikystės tarpsniu. Dažnai vaikas pirmiausia gauna kokį nors neapibrėžtą vardą, paskui kokio nors žinomo asmens vardą, paskui slaptą asmeninį vardą, šeimos vardą, klanų vardą, slaptosios bendruomenės vardą ir taip toliau.³⁰

Kad vardo suteikimo vaikui ritualas yra įjungimo ritualas, manau, ilgai įrodinėti nereikia – aukščiau paminėti duomenys tai savaime patvirtina. Papildomas pavyzdys gali būti papročiai, kurių anksčiau, gimus vaikui, laikytasi Gabone:

Šauklis viešai paskelbia gimus vaiką ir pareiškia jo teises į vardą ir vietą tarp gyvųjų. Kas nors iš kokio nors tolimo gyvenvietės užkampio patvirtina žinią ir bendruomenės vardu pažada, kad naujagimis bus priimtas į ją ir įgis visas kiekvienam jos nariui priklausančias teises bei pareigas. Tuomet žmonės išeina į gatvę, o vaikas išnešamas laukan ir jiems viešai parodomas. Parūpinamas indas su vandeniu,

ir gyvenvietės arba šeimos galva vaiką juo apšlaksto, kartu suteikdamas vardą ir šaukdamasis jam malonės, kad būtų sveikas, užaugtų tikras vyras arba moteris, susilauktų daug palikuonių, būtų turtingas ir t.t.³¹

Pažymėtina, jog Gabone vardo suteikimo proga dar atliekamas ritualas, kuris stebėtinai primena krikštą. Krikštas dažniausiai buvo laikomas liustracija – apvalymo ir nuskaistinimo ritualu,³² t.y. galutiniu atskyrimo nuo ankstesnio pasaulio ritualu, ar tai būtų tiesiog sekuliarusis pasaulis, ar koks nors kitaip nešvarus. Šiaip jau šį ritualą reikia vertinti atsargiai, nes jis taip pat gali reikšti ir įjungimą, ypač kai atliekamas ne paprastu, o pašventintu vandeniu. Pastaruoju atveju žmogus ne tik atskiriamas nuo tam tikro požymio, bet ir įgyja naują. O tai savaime atveda mus prie dar vienos grupės apeigų, paprastai vadinamų iniciacijos ritualais.

Tik prieš tai dar derėtų pasakyti, kad kai kurie pristatymo saulei, mėnuliui arba žemei ritualai irgi turėtų būti interpretuojami kaip pėrėjimo ritualai. Man regis, Frazeris ir Dietrichas nesuprato tikrosios jų prasmės. Antai bantams bei Amerikos indėnams (ypač pueblo bei Centrinės Amerikos indėnams), kuriems socialinis ir dangiškasis pasauliai glaudžiai susiję, įprasti yra ritualai, kuriais naujagimis įvesdinamas į dangaus sferą ar bent į pagrindinių jos elementų būrį. Būtent ši sąsaja grindžia pristatymo mėnuliui bei saulei, sulietimo su žeme ir kt. ritualus.³³ Panašiai totemizmo atveju, nors jis pagal apibrėžimą yra ekonominiais sumetimais paremta sistema, įprasta, kad vaikas anksčiau ar vėliau iš tikrųjų yra įjungiamas į savo totemo grupę, nepaisant to, kad priklauso jai pačiu savo gimimu. Ritualai, įvesdinantys tiek į žmonių-gyvūnų, žmonių-augalų, tiek į žmonių-planetų toteminę grupę, yra tiksliai priešingybė ritualams, įjungiantiems naujagimį į šeimą, kuriai jis, atrodytų, priklauso automatiškai, jau vien dėl to, kad yra pagimdytas konkrečios motinos ir neabejotinai pradėtas konkreto tėvo. Tuo būdu mes vėl priėjome įvesdinimo į tam tikrą grupę ritualus, kuriuos toliau ir aptarsime.

NUORODOS:

1. DOUTTÉ. *Merrâkech*, I, p. 343, 354.
2. Pavyzdžiui, narinjerių *kalduke*.
3. ROSE, H. A. Hindu Birth Observances in the Punjab. Iš: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, XXXVII, 1907, p. 224; VOTH. *Oraibi Natal Customs and Ceremonies*, p. 47–61. Apie janiū žr.: *Indian Antiquary: A Journal of Oriental Research*. Bombay, 1902, p. 216 ir CROOKE, W. *Things Indian*:

- Discursive Notes on Various Subjects Concerned with India.* London: Murray, 1906, p. 471–473.
4. TURNER, G. *Samoa a Hundred Years Ago and Long Before.* London: Macmillan, 1884, p. 79.
 5. DIETRICH, *Mutter Erde*, p. 1–21.
 6. Detales žr. ten pat, p. 34, 39.
 7. Ten pat, p. 57 ir t. Plg. BURTON. *The Lake Regions of Central Africa*, I, p. 115: apie Rytų Afrikos zaramus: „Persileidimo ar negyvo gimusio vaiko atveju jie sako: ‘Sugrįžo’, tai yra, namo į žemę“. [Graikų *κοινο-τρόφος* pažodžiui reiškia „vaikus peninti, auginanti“, taip būdavo pasakoma apie šalį, taigi žemę. – D. R.]
 8. Žr. mano *Mythes et légendes d’Australie*, p. xxxi, xlv–lxvii; apie ainų sielas karkluose žr. BATCHELOR. *The Ainu*, p. 235.
 9. DIETRICH. *Mutter Erde*, p. 18; MCKENZIE, D. Children and Wells. Iš: *Folk-lore*, 1907, XVIII, Nr. 3, p. 253–282.
 10. Be kitų, žr.: SPENCER, GILLEN. *Northern Tribes of Central Australia*, p. 606–608.
 11. KINGSLEY, M. H. *Travels in West Africa: Congo Française, Corisco, Cameroons.* London: Macmillan, 1897, p. 493.
 12. Žr. BATCHELOR. *The Ainu*, p. 240, o apie gimtųjų, vardo suteikimo ir t.t. apeigas – p. 235–237.
 13. WERNER, F. A. *The Natives of British Central Africa.* London: A. Constable, 1907, p. 102–103.
 14. ROTH, H. L. *The Natives of Sarawak and British North Borneo.* London: Truelove, 1896, I, p. 102.
 15. Dėl minimų faktų žr.: OLDENBERG, H. *La religion du Vêda.* Paris: F. Alenn, 1903, p. 363, 397–398; HENRY. *La magie dans l’Inde antique*, p. 82–83; CALLAND. *Altindisches Zauberrei*, p. 107.
 16. Oldenbergas (*La religion du Vêda*, p. 361–366) pažymi, kad plaukų, nagų ir kt. kirpimas dažnai yra susijęs su apeigomis, kurias jis interpretuoja kaip apšvalymo, vadinamuosius iliustracijos, ritualus. Tais atvejais, kai aukojimas reiškia perėjimą iš profaniškos srities į sakralią, jis yra teisingas, tačiau toks terminas netinka sekuliariniams perėjimams nusakyti, tokiems kaip perėjimas iš vienos amžiaus grupės į kitą arba iš vienos socialinės padėties į kitą. Tokiais atvejais tam tikrės kūno dalies atskyrimas arba maudymasis, arba apdaro pakeitimas nereiškia jokio nešvarumo, kurį reikėtų šitaip pašalinti, nei šitaip įgautino švarumo. Panašią trigubo apipjaustymo interpretaciją žr.: CALLAND, W. *Een indogermaansch Lustratie-Gebruik.* Amsterdam, 1898, p. 277.
 17. Detales žr. ROSE, H. A. Hindu Birth Observances in the Punjab ir Muhammadan Birth Observance in the Punjab. Iš: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1907, XXXVII, p. 220–260.
 18. Žr.: DOOLITTLE. *Social Life of the Chinese*, I, p. 120–140; apie vaikystės apeigas Pekine: GRUBE. *Zur pekinger Volkskunde*, p. 3–10; žr. p. 8–9 ir kitur apie vaiko atidavimo į rankas žindyvei apeigas; jas sudaro perėjimo seka, ir jos yra analogiškos įvaikinimo ritualui (žindymas buvo viena iš priemonių susigiminti); dvi šeimos nuo tol laiko save vieno klano narėmis.
 19. DOOLITTLE. *Social Life of the Chinese*, I, p. 121–122.
 20. DOOLITTLE. *Social Life of the Chinese*, I, p. 134–136.
 21. Ten pat, p. 137–138.
 22. Žr. toliau apie socialinę brandą.
 23. Žr. *Mythes et légendes d’Australie*, p. 134–135, past. 3.
 24. KOCH-GRÜNBERG, T., iš asmeninio susirašinėjimo.
 25. Odžibviai (kaip ir daugelis kitų pusiau civilizuoatų tautų) kiekvienu nauju atveju stato skirtingų formų specialias palapines: karo taryba, taikos taryba, šventės, ligonio gydymas, šamano atsiskyrimas, žynio, neščios moters ar vaiko iniciacija ir t.t. Palapinės panaudojamos tik kartą ir po to paliekamos. Žr. KOHL, J. *Kitschi-Gami: Ein Beitrag zur Charakteristic der amerikanischen Indianer.* Bremen: Schünemann’s Verlag, 1859, I, p. 60.
 26. Žr. DOOLITTLE. *Social Life of the Chinese*, II, p. 217–228; TRUMBULL. *The Threshold Covenant*, p. 176: čia primenamas paprotys (anglų?) per gimtadienį suduoti vaikui tiek kartų, kiek jis sulaukė metų, – ritualas, kurį galima laikyti atskyrimo nuo prabėgusių metų ritualu.
 27. DESPARMET, J. La mauresque et les maladies de l’enfante. Iš: *Revue des Études ethnographiques et sociologiques.* Paris, 1908, p. 500–514.
 28. KIDD, D. *Savage Childhood: A Study of Kaffir Children.* London: Black, 1906, p. 81–89.
 29. Žr.: TYLOR. *Primitive Culture*, II, p. 430, 441, 437 ir kt.; taip pat: VOTH. *Oraibi Natal Customs and Ceremonies*, p. 55, 57; SKEAT, W. W., BLAGDEN, C. O. *Pagan Races of the Malay Peninsula.* London: Macmillan, 1906, II, p. 3 ir toliau; DOUTTÉ. *Merrâkeh*, kur anksčiau nurodyta.
 30. Noriu pabrėžti, kad suaugusiojo vardas per jo gyvenimą irgi gali keistis arba dėl kokių nors ypatingų jo atliktų veiksmų (žygdarbių, prasižengimų ir t.t.); žr.: BEST, E. Maori Nomenclature. Iš: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1902, XXXII, p. 194–196), arba pagal tam tikrą sistemą (išnešiotas vaikas, pereita iš vienos amžiaus grupės į kitą ar nuo vieno „slapto laipsnio“ prie kito ir t.t.); žr. įdomų vardų pakeitimo atvejį su kiekviena gyvenimo pakopa tarp paunių: FLETCHER, A. A Pawnee Ritual Used When Changing a Man’s Name. Iš: *American Anthropologist*, N.S. I, p. 82 ir t.).
 31. WILSON, D. Sir. *Western Africa*, cit. pagal: NASSAU, R. H. *Fetichism in West Africa: Forty-one Years’ Observation and Superstition.* London: Duckworth, 1904, p. 212–213. Palyginimui žr.: LASNET. *Une mission au Sénégal.* Paris: Chellamel, 1900, p. 24 (mūrai), 50 (fulahai), 64 (lobiai), 76 (tukulioriai), 88 (mandigai), 127 (volofai), 145 (sererai).
 32. Šią klaidą padarė Tyloras (*Primitive Culture*, II, p. 430 ir t.). Apie krikštynas kaip iniciacijos ritualą žr. FARNELL. *The Evolution of Religion*, p. 56, 57, 156–158.
 33. Pristatymas saulei neabejotinai yra įjungimo ritualas tarahumaramams (LUMHOLTZ, K. S. *Unknown Mexico*, I: *Among the Hopi*, p. 273), oraibiams (VOTH. *Oraibi Natal Customs and Ceremonies*) ir zuniams (STEVENSON, M. C. *The Zuni Indians: Their Mythology, Esoteric Fraternities, and Ceremonies.* Washington, D.C.: Government Printing Office, 1905, s.v. *Birth* ir kt.). Pristatymo mėnuliui atvejus žr.: FRAZER. *Adonis, Attis, Osiris*, p. 373 ir t. Dauguma aprašytųjų ritualų yra simpatiniai, paremti idėja, kad mėnulis augdamas padeda augti ir vaikui. Mėnulis ir saulė kartais yra totemai, ir tokiu atveju, kaip kad tarp Amerikos indėnų, pristatymas dangaus kūnui yra sujungimo su dievybe ritualas, ir naujagimis nuo tol laikomas, pavyzdžiui, Saulės vaiku.

Versta iš: GENNEP, Arnold van. *The Rites of Passage.* The University of Chicago Press, 1960, p. 50–64:
5. Birth and Childhood.

Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS